

Beboelses- og Huslejeforholdene i København.

Tabelværk til Københavns Statistik. Nr. 9. Tabellarisk Fremstilling af Beboelses- og Huslejeforholdene i Staden København, paa Grundlag af Folketællingen den 1. Februar 1885. Ved Marcus Rubin, Chef for Staden Københavns statistiske Kontor. København 1888. (115 S.)

Anmeldt
af
Th. Sørensen.

Materialet, der blev indsamlet ved den alene for Hovedstaden i 1885 anstillede Folketælling, er i hin Kommunes statistiske Kontor blevet bearbejdet i forskellige Retninger. I det sidst udkomne Nummer af Tabelværket er der saaledes givet en Fremstilling af Beboelses- og Huslejeforholdene i Hovedstaden paa Grundlag af den nævnte Folketælling. De heri indeholdte, forskelligartede, Oplysninger frembyde ikke ringe Interesse saavel i social som i hygiejnisk Henseende. Hvad der gælder om den, forudgaaede, detaillerede Fremstilling af de københavnske Erhvervsforhold (Tillæg til Tabelværket Nr. 8), gælder i fuldt Maal om den foreliggende Undersøgelse, nemlig at de ikke alene have Betydning i og for sig, men afgive en Grundvold for videre gaaende Undersøgelser paa flere Omraader. Forhaabenlig ville de ogsaa blive benyttede som saadan. Nærværende Anmelder kan kun beklage, at han ikke i sin Tid ved Undersøgelsen af Dødelighedsforholdene blandt Hovedstadens forskellige Samfundslag havde Rubins statistiske

Arbejder at støtte sig til. Det vilde blandt andet have lettet Tilvejebringelsen af det nødvendige Materiale i høj Grad.

Tanken med den foreliggende Anmeldelse er ikke at referere de paa ethvert Punkt fundne, under Talform fremtrædende, Resultater. En saadan Bunke Tal, revne ud af Sammenhængen, indlade de ferreste sig paa at gennemlæse, og de, der gøre det, have glemt dem Dagen efter — man kunde fristes til at sige: heldigvis. Det er kun enkelte Punkter, der ville blive fremdragne, hvortil da lejlighedsvis vil blive knyttet et Par Bemærkninger, hentede fra tilsvarende Forhold i Provinsløbstæder og paa Land.

Hvad der navnlig frembyder social Interesse ved en saadan Fremstilling af Beboelses- og Husleje forholdene i en stor By, er jo Smaa lejlighederne. Almenheden kan særlig ønske at kende, hvorledes Arbejderklassen — overhovedet lavere Samfundslag — i vor eneste Storstad er situeret i Retning af Boligens Størrelse og Prisen paa den, samt om der er indtraadt Forandringer i saa Henseende. Til dels gælder det samme for den ubemidlede Del af Middelklassens Vedkommende. Hvorledes det derimod stiller sig med Forretningslokaler eller med det forholdsvis ringe Antal af store Lejligheder, har i alt Fald kun en mere begrænset Interesse.

Vi forudskikke da følgende Oversigt over det Procentantal, som Lejligheder af de forskellige Størrelser have vist sig ved de to sidste Folketællinger at udgøre af det samlede Antal Lejligheder i København:

	1885	1880
Lejligheder paa 1 Værelse	15.0 pCt.	16.8 pCt.
— - 2 —	36.3 -	32.9 -
— - 3 —	16.8 -	} 29.0 31.3 -
— - 4 —	12.8 -	
— - 5 —	7.0 -	} 14.4 14.3 -
— - 6 —	4.8 -	
— - 7 —	2.8 -	
— - 8 — eller derover	4.7 -	4.7 -

Det kan efter Tabelværket bemærkes, at Lejligheder paa respektive 1, 2 og 3 Værelser turde nærmest indbefatte udelukkende Familjeværelser, idet der ved saadanne Smaalejligheder sjældent findes noget Tyendeværelse, eller et saadant, dersom det findes (Treværelseslejligheder), hyppig ikke benyttes af Tyende idetmindste om Natten, og saaledes kommer Familjens Medlemmer til Gode. Ved Lejligheder paa 4 Værelser og derudover maa derimod det ene Værelse betragtes som indrettet til Tyende.

Forholdet mellem Procentantallet af Lejligheder af forskellig Størrelse, samt den heri i Femaaret indtraadte Forandring, ses af Tabellen. Forsaavidt synes Forandringen at være til det bedre, som Antallet af Toværelseslejligheder er forøget paa Bekostning af Lejligheder dels med 1 Værelse, dels med 3 og 4 Værelser. Men for ret at kunne vurdere denne Modifikation, maa det erindres, at en stor Del Husstande have Logerende, og det maa altsaa først oplyses, om Forholdet i sidst nævnte Henseende er uforandret eller ikke. Er Fremleje bleven mere almindelig ved Toværelseslejligheder, bliver Fremgangen mere eller mindre illusorisk. Det sidste viser sig nu virkelig at være Tilfældet. For at oplyse dette, anstilles der i Tabelværket følgende Sammenstilling, ved hvilken man dog for 1885 har indskrænket sig til at betragte 36 Gader, men samtidig ad forskellige Veje har søgt godtgjort, at denne Gruppe af Gader afspejler den hele By. At der ved Sammenstillingen er set bort fra Etværelseslejligheder, ligger i Sagens egen Natur.

Lejligheder med	1885 (36 Gader)			1880 (hele Staden)		
	Ialt	Deraf med Logerende	pCt.	Ialt	Deraf med Logerende	pCt.
2 Værelser	3411	560	16. ₄	16314	1362	8. ₃
3 à 4 —	2753	868	31. ₅	15524	3030	19. ₅
5 à 7 —	1415	315	22. ₃	7093	1058	14. ₅
8 —						
eller derover	398	102	25. ₆	2362	378	16. ₆

Antallet af Husstande med Logerende skulde, herefter at domme, ved Toværelseslejligheder være steget til det dobbelte. »Det Fremskridt, der giver sig tilkende ved den stærkt forøgede Benyttelse (Nybygning) af Toværelseslejligheder i Stedet for Etværelseslejligheder, synes unægtelig at betyde adskillig mindre, end man oprindeligt kunde vente«. Vi ville om et Øjeblik blive endnu bedre i Stand til at se det tilsyneladende Fremskridt i dets rette Lys.

Antallet af Husstande med Logerende viser sig dog ikke alene forøget i hin Gruppe af Lejligheder, men i alle fire Grupper. »Dette tyder paa en kendelig Forringelse af den økonomiske Evne«. Dersom man, som sagt, tør stole paa, at de for 1885 udvalgte 36 Gader afspejle hele Byen, skulde i hint Aar 20 pCt. af Husstandene have haft Logerende, medens dette i 1880 kun var Tilfældet med 12 pCt.

Det laa da nær at foretage en Korrektion af de Procenttal, som Lejlighederne af forskellig Størrelse udgjorde af samtlige Lejligheder i 1885. Resultatet bliver:

	Efter Fradrag af de Værelser, der ere fremlejede (1885).	Uanset Fremlejen (1885).
Lejligheder paa 1 Værelse	ca. 21 pCt.	15 pCt.
— - 2 —	- 36 -	36 -
— - 3-4 —	- 25 -	30 -
— - 5 —	- 18 -	19 -
og derover	- 18 -	19 -

Naar der tages Hensyn til Forskydningerne gennem hele Rækken som Følge af Fremleje, fremtræder der altsaa for 1885's Vedkommende faktisk ingen Ændring i Procentantallet af Toværelseshusstande, derimod en betydelig Ændring ved Etværelseshusstande. Det faktiske Procentantal af disse sidste bliver langt større end det tilsyneladende. Nu vil man med større Udbytte kunne anstille en

Sammenligning mellem 1880 og 1885. »Anvendes den samme (korrigerende) Fremgangsmaade for 1880, forøges her det forholdsvise Antal af Etværelseslejligheder kun fra 16,₈ til 19,₅ pCt.« Det vil sige, at medens efter den strax i Begyndelsen meddelte Oversigt Etværelseshusstande syntes at være i forholdsvis Nedgang (fra 16,₈ til 15,₀ pCt.) ere de, naar man gaar ud fra den ovenfor anførte Korrektion, i forholdsvis Tilvæxt (fra 19,₅ til 21,₀ pCt.). For Toværelseshusstandenes Vedkommende oplyser Tabelværket ikke, hvorledes Forholdet paa denne Maade kommer til at stille sig mellem de to Aar, og det lader sig heller ikke udfinde af de foreliggende Oplysninger, idet der ikke specielt for Treværelseslejligheder i 1880 er angivet, hvor mange af dem der havde Logerende.

I Lejligheder paa 1 og 2 Værelser boede i 1885 resp. 9,₀ og 31,₈ pCt. af Hovedstadens Befolkning (ukorrigeret); i Lejligheder paa 3 og 4 Værelser resp. 17,₂ og 13,₂ pCt.; i Lejligheder paa 5 Værelser og derover 28,₈ pCt.

Lad os standse et Øjeblik her. Har det nu saa meget at sige, om en større eller mindre Del af Hovedstadens Arbejderbefolkning bor i Etværelses- eller i Toværelseslejligheder? Ja, det kommer da allerførst an paa, hvorledes Lejligheden benyttes. Betydningen i hygiejnisk Henseende, som man paa Forhaand ganske naturlig vil tillægge dette Moment, forringes under alle Omstændigheder meget væsenlig, dersom den københavnske Arbejderfamilje benytter Toværelseslejligheden paa samme Maade, som det sker i Provinsbyer eller paa Landet. I Provinsbyerne, i alt Fald de mindre, bebor den gifte Arbejder som Regel en Lejlighed paa 2 Værelser; det samme gælder saavel om den jordløse som den jordbesiddende Husmand, derimod nok i mindre Grad om Indsidderen, hvilke tre Grupper jo repræsentere de gifte Markarbejdere. Men af de to Værelser benytte de paagældende saa godt som udelukkende kun det ene, idetmindste om Vinteren. I dette opholder Familien sig paa denne Aarstid hele Dagen af Hensyn til Brændselsforbruget — jævnlige er dette ogsaa Tilfælde om Sommeren

og da af Hensyn til Børnene, nemlig naar det andet Værelse har Betingelser for at kunne paradere som Stadsstue, og her sover den om Natten. Ofte laves ogsaa Maden sammesteds specielt om Vinteren, i det Ojemed at spare Brændsel, men ingeniunde fordi der mangler Køkken, thi et saadant medfølger næsten altid*).

Faar da denne frivillige Sammenstuvning — man kan nok kalde den frivillig, eftersom Brændselsforbruget om Vinteren ikke vilde blive større, om Familien havde det ene Værelse opvarmet til Ophold om Dagen, og sov i det andet om Natten — nogen gennem Dødelighedsintensiteten paa viselig Indflydelse paa Sundheden? Mærkværdig nok, synes det ikke saa, at domme efter det for Landdistrikter fundne Resultat. Hverken Rubins og Westergaards Undersøgelse af Dødeligheden hos Landbefolkningen i Fyns Stift, eller min Undersøgelse af Børnedødeligheden i de forskellige Samfundslag, viser nogen udtalt større Dødelighed hos Arbejderklassen paa Landet end hos Middelklassen, den sidste nærmest repræsenteret af Gaardmændene. Hertil er nu rigtignok at bemærke, at Gaardmandens Familie ligeledes har den Uskik at stuve sig sammen i et Par Værelser, selv om der staar flere til Disposition — hvad der altid gør. Men om man ogsaa tager dette i Betragtning, bliver der dog altid nogen Forskel mellem de to Samfundsklassers Beboelsesforhold i Retning af Rummelighed, og som altsaa ikke skulde give sig noget paa viseligt Udslag i Dødeligheden**).

I Modsætning hertil fandt jeg, hvad der maaske tør

*) Dersom ogsaa det sidst nævnte Forhold genfindes i København, har Tabelværkets Undersøgelse af, hvor mange af Smaalejlighederne der er forbundne med Køkken, ikke saa megen Interesse i hygiejnisk Henseende, som man ellers kunde være tilbøjelig til at tillægge den.

***) Der er ingen Grund til at antage en mulig Indvirkning af hint Moment opvejet derved, at der i Gaardmandsklassens Livsforhold fandtes sundhedsfarlige Momenter, som ikke ere tilstede for Markarbejderen.

forudsættes bekendt, at i København skulde Dødeligheden i lavere Samfundslag være udtalt større end i de øvrige Samfundslag efter 20 Aars Alderen, og forøvrig ogsaa i Alderen 0—5 Aar. At Beboelsesforholdene skulde have nogen Skyld heri, kunde man efter det ovenfor anførte fristes til at betvivle Sandsynligheden af. Det kunde nemlig se ud til at være ganske ligegyldig i sanitær Henseende, om en Familje har mere end 1 Værelse, eller benytter mere end 1 Værelse af sin Lejlighed, forsaavidt den raader over flere. Men der maa dog sikkert nok, hvad vi senere komme tilbage til, tages et Forbehold for Storstadens Vedkommende.

Med en Undskyldning for denne Digression vender jeg tilbage til Tabelværket. For at faa et Billede af de Forhold, hvorunder en Befolkning bor, maa man foruden Oplysninger om Lejlighedernes Indhold af Værelser tillige vide, hvor mange Beboere der gennemsnitlig kommer pr. Værelse i de forskellige Grupper af Lejligheder. Vi skulle gengive en Oversigt herover.

Lejligheder paa:	Antal af Beboere pr. Værelse:
1 Værelse	2.50
2 —	1.85
3 —	1.40
4 —	1.10
5 —	0.92
6 —	0.85
7 —	0.80

Mere instruktivt turde dog maaske følgende Fingerpeg være. Husstande paa 8 Personer og derover vare tilstede i et Antal af 4748, svarende til 7,2 pCt. af Lejlighedernes Antal. Af disse fandtes atter 57 (i 1880: 55) i Etværelseslejligheder; 738 (1880: 540) i Toværelseslejligheder; 1397 (1880: 1214) i Lejligheder paa 3 à 4 Værelser; 1176 (1880: 980) i Lejligheder paa 5 à 7 Værelser. Rubin bemærker hertil: »at de 57 Etværelseslejligheder maa siges at være i høj Grad overbefolkede, er

udenfor al Tvivl, men ogsaa i Toværelseslejligheder maa et Samliv (fælles Natteophold) af maaske en halv Snes Personer siges at være saare uheldig i mange Retninger, og dog finder dette Sted i over 3 pCt. af det hele Antal Toværelseslejligheder«. Ialt fandtes der henved 800 Et- og Toværelseslejligheder tilsammen, der hver talte mindst et dobbelt saa stort Antal Personer som det gennemsnitlige Personantal i københavnske Lejligheder. Dette sidste var nemlig 4.₉. Om Hovedvægten tør lægges paa dette Punkt, er et andet Spørgsmaal.

Beboelsestætheden kommer dog først frem, naar man kender det Rumfang (Beboelsesrum), der staar til de enkelte Individens Raadighed. I saa Henseende er da beregnet Forholdet mellem Gulvfladeindholdet af alle Etager i de beboede Ejendomme og disse Ejendommers samlede Personantal. Noget skarpt Udtryk for Beboelsestætheden opnaas herved rigtignok ikke, hvad der da ogsaa gøres opmærksom paa i Tabelværket. Blandt andet vil jo en Ejendom med store Forretningslokaler give et større Antal Kvadratalen Fladerum for hver Bebor, end en Ejendom uden saadanne Lokaler, ikke at tale om manglende Oplysning om Værelsernes Højde.

Det gennemsnitlige Antal Personer paa hver 100 Kv.-Alen Etageareal var 1.₇. Af det samlede Antal Ejendomme havde 1215 under 1 Person paa hver 100 Kv.-Alen Etageareal; 2015 havde 1.₀—1.₉; 1292 havde 2.₀—2.₉; 749 havde 3.₀—3.₉; 330 havde 4.₀—4.₉; 141 havde 5.₀ Personer eller derover. »Efter alt, hvad der foreligger, maa en Beboelsestæthed af 4.₀ og derover anses for meget betydelig«. Det er altsaa c. 470 Ejendomme (8.₂ pCt.), der faa Kridtkorset paa sig.

Skønt vi gennemgaende have undladt at referere den Del af Undersøgelsen, der forfølger Beboelsesforholdene ud i de forskellige Dele af København, skulle vi dog her gøre en Undtagelse, og meddele nogle Enkeltheder derfra. Baade absolut og relativt set, findes det største Antal af særligt tæt beboede Ejendomme i visse Dele af det ældre

København. I Trinitatis Kirkes Rode findes saaledes 10 Ejendomme med en Beboelsestæthed af 5 eller derover; i Gothergadens Rode 13 saadanne Ejendomme; i Frimurerlogens Rode 15; i Frelsers Kirkes Rode 32 — altsammen Tal, der ere større end i den af Forstædernes Roder, hvor Beboelsestætheden er størst (Lersøens Rode). I denne er nemlig Antallet af de paagældende Ejendomme dog kun 9. »Man kan paa denne Maade forklare sig, hvorfor der hyppigere er Tale om Overbefolkning i den gamle end i den ny Bys Kvarterer.« Det kan tilføjes, at i Nyboders Rode har hver fjerde Ejendom en Beboelsestæthed af 4 eller derover, i Frelsers Kirkes Rode endog hver tredje, men i Kirkegaards og Fælled Roder kun mellem hver femte og sjette.

I det egentlige København med Kristianshavn er det saaledes mere de særligt tæt beboede Ejendomme, der karakterisere de stærkt befolkede Bydele, hvorimod det i Forstæderne mere er de talrige store Ejendomme, hvad der strax vil vise sig.

Først dog en Parallel. Vi have set, at Arbejderfamiljer i Provinsbyer og paa Landet, selv om de have Toværelseslejligheder, som Regel kun benytte det ene Værelse til Stadighed. At nu hine ikke gennemsnitlig have færre Børn end københavnske Arbejderfamiljer, og heller ikke sjældnere end disse bo sammen med Slægtninge (Forældre f. Ex.), tør man nok gaa ud fra som sandsynlig. Endvidere turde Kubikindholdet af en Arbejderfamiljes Beboelseslejlighed næppe være større udenfor end i Hovedstaden; muligvis er Gulvfladearealet størst udenfor denne, men til Gengæld er der da som Regel lavt til Loftet, særlig paa Landet. Der er saaledes ikke synderlig Grund til at antage, at Beboelsestætheden for hint Samfundslag skulde være væsentlig større det ene Sted end det andet.

Men nu komme vi til det Punkt, der stiller de større Byers Arbejderbefolkning relativt uheldigt. Lad Arbejderfamilien i de smaa Købstæder og paa Landet bo nok saa indkneben. Den har dog i alle Tilfælde et Reservoir af

frisk Luft, som uafbrudt fornyes, udenfor sin Dor og Vinduer, og nyder paa Grund af disse Bygningsdeles Utæthed godt heraf inde i Stuen, selv om den med Almuens Mangel paa Sans for Betydningen af frisk Luft gør nok saa lidt for at give denne Adgang. Anderledes derimod med en københavnsk Arbejderfamilje, der bor i Mellem- eller Bagbygningen af en kasernøgnende Ejendom med Gaarde, som minde stærkt om dybe Brønde. Udenfor sin Dor (i Gangen) og udenfor sine Vinduer (i Gaarden) har Familien en Luft, der nødvendigvis maa være inficeret gennem Affaldsstofferne fra de talrige Beboere og deres Husholdning. Og hvad der er det værste, denne Luft stagnerer i Gaarden og paa Gangen, fordi Fornyelsen ikke kan være andet end i høj Grad mangelfuld.

Dersom den, i Forhold til de andre Samfundslag, forøgede Dødelighed hos lavere Samfundslag i København er paavirket af Beboelsesforholdene, saa ligger her vistnok det afgørende Moment. Under alle Omstændigheder er det da utvivlsomt, at selv om Sammenstuvning af en hel Familie i 1 Værelse kan paa Landet tilsyneladende foregaa uden Skade for Livet, tør man ikke uden videre overføre Resultatet som gyldigt ogsaa for Storstaden. Her, hvor Luften er mindre god udenfor, faar det større Betydning, om Lejligheden er stærkt indkneben. Men, for at gentage det, Hovedvægten ligger paa hine Kaserner for Smaafolk, thi i dem har dog til syvende og sidst de hygiejniske Misligheder ved københavnske Beboelsesforhold deres vigtigste Rod. Enhver Bestræbelse for at komme bort fra dem, saavidt muligt, er i fuldeste Maal samfundstjenlig.

Vi skulle nu høre, hvad Tabelværket da har at meddele om Kasernesystemet i Hovedstaden.

Det samlede Antal Ejendomme med 100 Mennesker eller derover er 544, hvilke atter rumme et samlet Personantal af 82,579. Det maa erindres, at heri ikke er indbefattet virkelige Militærkaserner og heller ikke saadanne Huskomplekser, der vel ere matrikulerede som en Ejendom (Arbejdernes Byggeforenings Boliger), men hvor det sær-

egne netop er, at det enkelte Hus kun rummer 1 eller et Par Husstande. I 1880 var Antallet af den nævnte Art Ejendomme 480 med et samlet Personantal af 66,355, altsaa en Tilvæxt af resp. 13,3 og 24,5 pCt. Da det hele Folketal i København er forøget med 19,2 pCt. i Femaaret, er Kasernesystemets Anvendelse baade absolut og relativt i stærk Tilvæxt. Udviklingen gaar med andre Ord i modsat Retning af det ønskelige.

Det gennemsnitlige Personantal i hine store Ejendomme er 152. Det vil da indses, at mange af dem maa have over dette Tal; adskillige have saaledes over 200, nogle 300 og derover. I Blegdams Rode findes 34 Ejendomme med et Gennemsnit af 182 Beboere, i Frederiks Kirkes Rode 3 med et Gennemsnit af 249 Beboere osv.

Ejendomme med 100 Personer eller derover spille en meget ringe Rolle i den ældre By. København indenfor Voldgadelinjen har kun 20 saadanne (3,7 pCt. af den Art Ejendommers hele Antal) med en Befolkning af 2515 Personer, medens vi jo her, baade absolut og relativt, fandt særlig stor Beboelsestæthed at være hyppigst. I Forstæderne florere derimod de store Ejendomme. For at nævne et Exempel, findes der i Nørrevold Kvarteret blandt 309 Ejendomme 78, som have 100 Beboere eller derover; samtidig er der her kun 1 Ejendom med en Beboelsestæthed af 4 Personer eller derover paa hver 100 Kv.-Alen Etageareal. Skønt saaledes hver af de to Maader, hvorpaa en Befolkning kan sammenstaves, har sit locus electus i forskellige Dele af Hovedstaden, forekomme de ikke desto mindre jævnlig forenede. Tabelværket opgør nemlig, at store Ejendomme henved tre Gange saa hyppig som almindelige Ejendomme have en særlig stor Beboelsestæthed. Der er i det Hele 103 Ejendomme med en Beboelsestæthed af over 5, og som samtidig have henved et Par Hundrede Beboere i Gennemsnit. »De rumme ialt 18,278 Personer, hvilket Antal, bortset fra 2 à 3 Byer, er større end Folketallet i nogen dansk By udenfor København«.

Et Punkt af hygiejnisk Interesse skal endnu omtales.

I 1885 boede af hele Befolkningen 4,5 pCt. i Kælder, i 1880 var dette Tilfælde med 4,9 pCt.

Det Afsnit af Tabelværket, der omhandler Husleje forholdene, er ikke mindre righoldigt paa instruktive Oplysninger, omend disse maaske nok have en mere speciel Interesse. Af Hensyn saavel hertil som til Tidsskriftets Plads, vil der kun blive forsøgt at udfinde Prisen paa Et- og Toværelseslejligheder, af hvilke den sidste Gruppe i Tabelværket betegnes som Repræsentant for Boligen, som gifte Arbejdere almindelig søge, medens ugifte Arbejdere vel nærmest søge den første Gruppe. Det er atter de 36 udvalgte Gader, som for 1885 ere benyttede til at give Billedet af hele Byen. Under det gentagne Gange tagne Forbehold, at Billedet er korrekt, fremkommer følgende Resultat, som imidlertid maa staa for min egen Regning. Jeg har nemlig tilladt mig at uddrage det af den givne Oversigt over den gennemsnitlige halvaarlige Husleje i hver af de omtalte Gader.

Vi kaste først et Blik paa den ved Gennemsnit fundne Maximums- og Minimumspris (halvaarlig). Lejligheder paa 1 Værelse i Forhus: Maximum fremkommer i Stormgade, hvor Gennemsnittet af den halvaarlige Husleje er 75 Kr.; Minimum paa Graabrødretorv med 24 Kr. Do. i Mellem- og Baghus: Maximum i Turesensgade, hvor Gennemsnittet er 78 Kr., Minimum paa Frydsvej med et Gennemsnit af 41 Kr. Lejligheder paa 2 Værelser i Forhus: Maximum viser Havnegade med et Gennemsnit af 157 Kr., medens Raadmandsgade har Minimum med et Gennemsnit af 71 Kr. Do. i Mellem- og Baghus: Maximum i Linnésgade, hvor Gennemsnittet er 115 Kr.; Minimum i Bredgade med et Gennemsnit af 50 Kr.

Selv om disse Gennemsnit vare uddragne af større Tal end Tilfældet er, eller selv om der havde været Tale om virkelige Maxima og Minima, vilde der ad denne Vej kun være naaet et ufuldkomment Indblik i det, man ønsker at vide. For at faa den Pris nogenlunde frem, som Arbejderklassen tør antages almindelig at betale i Husleje, gør man

rettere i at oplyse, mellem hvilke Grænser de hyppigst fundne Gennemsnit ligge. Den gennemsnitlige halvaarlige Husleje i de paagældende 36 Gader viser da ved Etværelseslejligheder hyppigst Beløb, som ligge mellem 40 og 60 Kr., saavel i Forhus som i Mellem- og Baghus; ved Toværelseslejligheder hyppigst Beløb, som ligge mellem 80 og 110 Kr. (Forhus) eller 70 og 100 Kr. (Mellem- og Baghus).

Da en københavnsk Arbejder, der har Familje, forudsattes nærmest at søge Toværelseslejligheder, turde altsaa en saadan Familje (Haandværksvende og Arbejds mænd tilsammen) hyppigst betale i Husleje mellem 140 og 200 Kr. om Aaret. Her er dog, vel at mærke, bortset fra eventuel Fremleje af det ene Værelse. I sin Tid (1880) fandt jeg for en mindre Provinsbys Vedkommende (Hobro), at Haandværksvende betalte i aarlig Husleje hyppigst mellem 45 og 65 Kr., Arbejds mænd mellem 30 og 50 Kr.; samt for Landets Vedkommende, at Indsiddere i jyske Hedeamter slap med tæt omkring 30 Kr. om Aaret.

Man kan maaske tilnærmelsesvis, efter hvad der foreligger af Oplysninger herom, som den gennemsnitlige Aarsindtægt for Svende og Arbejds mænd opstille i København resp. c. 900 Kr. og c. 700 Kr., i en mindre Provinsby resp. c. 600 Kr. og c. 500 Kr., samt endelig for jyske Markarbejdere c. 400 Kr. Det vil da ses, at der til Husleje, uanset hvad der dækkes ved Fremleje, skulde medgaa i København en forholdsvis langt større Del af Arbejderfamiljens Indtægt, end Tilfældet er saavel i mindre Provinsbyer som paa Landet. Heri ligger maaske Forklaringen af, at Toværelseslejligheder i Hovedstaden jævnlig ved Fremleje svinde ind til faktisk at blive Etværelseslejligheder, medens saadant for største Delen er ukendt udenfor Hovedstaden. Navnlig maa det vel være gifte Arbejdere ved de lavere lønnede Beskæftigelser eller med stor Familje, som se sig nødte til dette Skridt. Men lad os nu ogsaa gaa ud fra, at Etværelseslejligheden nærmede sig mere eller mindre til at være Typen ikke alene for den ugifte, men ogsaa for den gifte Arbejders virkelige Bolig i Hovedstaden, hvorledes

vilde da Forholdet komme til at stille sig? Den aarlige Husleje for en Lejlighed, der oprindelig er paa 1 Værelse, skulde hyppigst ligge mellem 80 og 120 Kr., og man tør maaske antage, at Lejen for en Toværelseslejlighed kan ved Fremleje bringes ned til lignende Beløb. Det viser sig da, at selv under denne Forudsætning vedblev Huslejen at være en forholdsvis dyr Post paa den københavnske Arbejders Budget. Fandtes saa endda Boligen ikke altfør ofte i en Kaserne, omsluttet af uren Luft*), var der forsaavidt intet at bemærke hertil, som der til Gengæld sikkert nok forekommer Poster, der i Forhold til Indtægten tynde mindre paa Arbejdernes Budget i end udenfor Hovedstaden. Fødemidlerne, der indgaa i denne Samfundsklasses sædvanlige Kost, ere saaledes for en stor Del næppe synderlig dyrere hist end her.

*) Ved Siden af den daarlige Luft maa ogsaa anføres som havende stor Betydning, at det direkte Sollys kun i ringe Grad faar Adgang til de brøndlignende Gaarde og til de Værelser, der vende ud mod saadanne.